

ΕΚΦΡΑΣΗ - ΕΚΘΕΣΗ Β' ΕΝΙΑΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ

Τι είναι παράγραφος

Σ' ένα κείμενο (μια έκθεση, μια ομιλία, ένα γράμμα, ένα δημοσίευμα, ένα βιβλίο) ο συγγραφέας διατυπώνει σκέψεις, εκφράζει απόψεις, ιδέες ή συναισθήματα. Για να γίνει κατανοητός, πρέπει να ακολουθήσει μία σειρά στο γράψιμό του. Πρώτα όμως χρειάζεται ο ίδιος να ξεκαθαρίσει στο μυαλό του ποιο είναι το θέμα του και στη συνέχεια να το γράψει. Κάθε σκέψη ή ιδέα του θα αναπτύσσεται σε ξεχωριστό μέρος του κειμένου, την παράγραφο. Επομένως, **παράγραφος** είναι ένα κομμάτι του κειμένου, στο οποίο **αναπτύσσεται μία και μόνη σκέψη, άποψη ή ιδέα**.

Ένα σωστά δομημένο κείμενο, έχει τόσες παραγράφους όσες είναι και οι σκέψεις, οι ιδέες που αναπτύσσει ο συγγραφέας του.

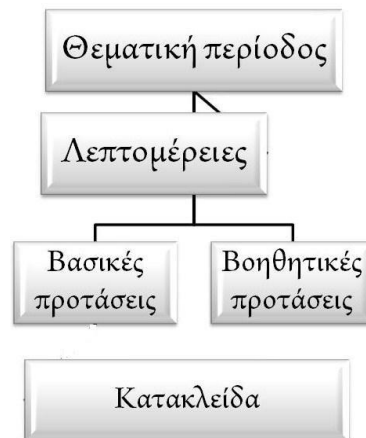
Η σημασία της παραγράφου

Εάν γράφει κανείς σωστά μία παράγραφο, ξέρει να γράφει σωστά κι ένα κείμενο, γιατί ένα κείμενο δεν είναι τίποτε άλλο από μια σειρά παραγράφων, που δένονται μεταξύ τους και αναπτύσσουν ένα θέμα από όλες τις πλευρές.

Δομή της παραγράφου

Κάθε παράγραφος αποτελείται από τρία μέρη:

- α) τη θεματική περίοδο ★
- β) τα σχόλια ή λεπτομέρειες ★ ★
- γ) την κατακλείδα ★ ★ ★

★ Η Θεματική περίοδος

εκφράζει με ακρίβεια, συντομία και σαφήνεια την κύρια ιδέα της παραγράφου κι ένα σαφή σκοπό (τη θέση/πρόθεση) του συγγραφέα απέναντι στην κύρια ιδέα. Διαβάζοντας, λοιπόν, την πρώτη περίοδο μιας παραγράφου, καταλαβαίνουμε για ποιο θέμα μιλάει η παράγραφος.

Η θέση της θεματικής περιόδου

1. **Στην αρχή** (η πιο συνηθισμένη). Προχωρούμε **παραγωγικά** αναλύοντας σε λεπτομέρειες κάτι το γενικό.
2. **Στο τέλος** (λιγότερο συνηθισμένη). Προχωρούμε **επαγωγικά** από τις λεπτομέρειες στη γενική διατύπωση της θεματικής πρότασης.
3. **Στη μέση της παραγράφου** (σπάνια). Όταν η θεματική πρόταση είναι συμπέρασμα για το πρώτο μισό της παραγράφου και συγχρόνως αποτελεί μια θέση για απόδειξη για το δεύτερο μισό της παραγράφου.

★★ Οι Λεπτομέρειες ή τα σχόλια

είναι οι μερικότερες ιδέες που διασαφηνίζουν, αναπτύσσουν, αιτιολογούν ή στηρίζουν την κύρια ιδέα της παραγράφου που φαίνεται στη θεματική περίοδο.

★★★ Η κατακλείδα

συνοψίζει την κύρια ιδέα της παραγράφου και συγχρόνως προσφέρει τη δυνατότητα σύνδεσης με την επόμενη παράγραφο. Λειτουργεί ως συμπέρασμα και υπογραμμίζει την κύρια ιδέα της παραγράφου. Μια παράγραφος δεν είναι απαραίτητο να έχει κατακλείδα.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Θ.π.: αρχική
Διαπίστωση

Ανάπτυξη του
ιδεολογικού
πυρήνα

Συμπέρασμα
ή κατακλείδα

Το Πανεπιστήμιο Αθηνών, το μοναδικό της χώρας κατά το 19ο αιώνα ... έπαιξε καίριο ρόλο σ' αυτή τη διαφοροποίηση. Γιατί με το να χορηγεί τους τίτλους του δικηγόρου, του καθηγητή ή του γιατρού στους αποφοίτους του επισφράγιζε την κοινωνική τους επιτυχία. Σε τελευταία ανάλυση, το πανεπιστήμιο δεν απένειμε απλώς επαγγελματικά διπλώματα, αλλά τίτλους για μιαν επιτυχημένη κοινωνική σταδιοδρομία. Αυτό το τελευταίο υπήρξε ο κύριος ρόλος του, η πραγματική του κοινωνική λειτουργία, και καθόρισε τελικά το ίδιο και την ποιότητα των σπουδών που παρείχε. **Κατά συνέπεια, δεν μπορούσε να παράγει επιστήμονες ερευνητές, ούτε καν ικανούς επαγγελματίες, αλλά μόνο, κατά κανόνα, κοινωνικά επιτυχημένους διπλωματούχους.**
(Ανώτατη Παιδεία. Πώς φθάσαμε στο αδιέξοδο, Γ. Μ. Σηφάκη, Πσ. 25-26)

Θ.π.: αρχική
διαπίστωση

Ανάπτυξη του
ιδεολογικού
πυρήνα

Κατακλείδα

Αλλά, πέρ' από τον τρόπο που τ' αποκτήσαμε, πώς χρησιμοποιούμε τα πράγματα αφότου τα αποκτήσαμε; Σχετικά με πολλά πράγματα, δεν υπάρχει καν η πρόφαση της χρησιμότητας. Αποχτούμε πράγματα για να τα έχουμε. Είμαστε ευχαριστημένοι με την άχρηστη κατοχή. Το ακριβό σερβίτσιο φαγητού ή το κρυστάλλινο βάζο που δεν το χρησιμοποιούμε ποτέ από το φόβο ότι μπορεί να σπάσει, το μέγαρο με τα πολλά άχρηστα δωμάτια, τα μη αναγκαία αυτοκίνητα και οι υπηρέτες, όπως και τα άχρηστα παληογυαλικά των μικροαστικών οικογενειών, είναι τόσα παραδείγματα ευχαρίστησης από την κατοχή αντί για χρήση: Όμως, αυτή η ικανοποίηση της κατοχής καθαυτής, ήταν πιο έντονη το δέκατο ένατο αιώνα. Σήμερα η πιο πολλή ικανοποίηση προέρχεται από πράγματα που είναι για χρήση κι όχι για φύλαγμα. Εν τούτοις, αυτό δεν αλλάζει και στα πράγματα που είναι για χρήση, η ικανοποίηση του γοήτρου είναι κυρίαρχος παράγοντας. **Το αυτοκίνητο, το ψυγείο, η τηλεόραση, υπάρχουν για πραγματική, αλλά επίσης και για επιδεικτική χρήση. Δίνουν κάποια θέση στον κάτοχό τους.**

(Ο αλλοτριωμένος καταναλωτής, Έριχ Φρομ, ΘΚ σ.199)

Μπορείτε να αναγνωρίσετε τα δομικά στοιχεία των παρακάτω παραγράφων;

Και σ' αυτό-υποθέτω εγώ- είναι όλη η διαφορά γάτας και σκύλου. Η νοημοσύνη της γάτας είναι φύσει κατώτερη από τη νοημοσύνη του σκύλου. Επομένως δεν μπορεί να 'χει με τον άνθρωπο τη συνεννόηση που έχει εκείνος. Κι όταν υστερεί η συνεννόηση, δεν μπορεί παρά να υστερεί κι η αγάπη κι η αφοσίωση. Ο σκύλος είναι πολύ πιο έξυπνος! Ωστόσο, αν και το βλέπουν και το παραδέχονται αυτό, πολλοί αγαπούν περισσότερο τη γάτα, πρώτο γιατί είναι πιο όμορφη, πιο χαριτωμένη, πιο καλλιτεχνική –κι αλήθεια, ούτε τις καμπύλες της έχει ο σκύλος ούτε τα κουνήματά της. Και δεύτερο, γιατί προτιμούν και το χαρακτήρα της που είναι πιο περήφανος και πιο... ανθρώπινος. Το σκύλο τον βρίσκουν κάπως ταπεινό, δουλικό. Παραδίδεται στον άνθρωπο ολόψυχα, χωρίς όρους, και τον υπηρετεί πιστά, σ' όλη του τη ζωή, σα σκλάβος αγορασμένος. Η γάτα απεναντίας, και στη μεγαλύτερή της αγάπη κι αφοσίωση, διατηρεί τον εγωισμό της, την αξιοπρέπεια της, την ελευθερία της. Έτσι μοιάζει πολύ περισσότερο με τον ελεύθερο άνθρωπο. Κι ένας ελεύθερος άνθρωπος -σας λένε- δεν ταιριάζει ν' αγαπά παρά το ζώο που του μοιάζει. Κι ένα άλλο ακόμα: Η αγάπη του ανθρώπου στο σκύλο είναι κάπως... συμφεροντολογική· γιατί ξέρει πως θα 'χει όλη τη δυνατή ανταπόδοση. Η αγάπη όμως στη γάτα, την περήφανη και εγωίστρια είναι αφιλόκερδη. Κι αυτή είναι η αληθινή αγάπη...

Υπάρχουν ειδών ειδών ρόδα. Άλλα είναι μικρά, με πέταλα κανονικά και σχεδόν ισομεγέθη· άλλα είναι μεγάλα, πελώρια, με τη διάταξη εκείνη των πετάλων που περιγράψαμε. Άλλα ευδιάζουν πολύ, άλλα λιγότερο και μερικά σχεδόν καθόλου. Άλλα είναι βαθυκόκκινα, βυσσινιά, σα βελουδένια· άλλα τριανταφυλλιά, πιο σκούρα ή πιο ανοιχτά· άλλα κίτρινα βαθιά, άλλα κίτρινα προς το άσπρο και άλλα κάτασπρα. Κάθε ποικιλία έχει τη χάρη της από το κοινό τριαντάφυλλο ως το εκατόφυλλο. Αλλά ο αληθινός βασιλιάς μέσα στα ρόδα και μέσα σ' όλα τ' άλλα λουλούδια είναι το απριλιάτικο, που έχει, να πούμε έτσι, το κλασικό σχήμα του ρόδου και την πιο γλυκιά, την πιο δυνατή μυρωδιά απ' όλα.

Κατανάλωση είναι η χρήση αγαθών ή υπηρεσιών για την ικανοποίηση των αναγκών μας. Δεν είναι μόνο η λήψη τροφής ή το κάψιμο των ξύλων, που η εξαφάνισή τους συντελείται μπροστά στα μάτια μας, είναι και το ντύσιμό μας, η κίνηση των μηχανών, η μετάβαση στο σχολείο, η κόμμωσή μας, η επίσκεψη του γιατρού, το ταξίδι μας με το αυτοκίνητο ή αεροπλάνο, το διάβασμα βιβλίων ή περιοδικών, η μετάβασή μας στον κινηματογράφο, η παρακολούθηση ενός προγράμματος στην τηλεόραση, η ταχυδρόμηση γράμματος ή οποιοδήποτε πράγμα που απαιτεί εργασία από άλλους ή χρησιμοποιεί, έστω και ανεπαίσθητα, τα συσσωρευμένα «καπιταλιστικά αγαθά». Αλλά το αγαθό, που η κατανάλωσή του φτάνει σε ποσοστό 100%, είναι ο χρόνος. Ο καθένας μας, από τότε που γεννιέται ώσπου να πεθάνει, είναι ένας καταναλωτής του χρόνου. Μπορεί να είμαστε ή να μην είμαστε παραγωγικά στοιχεία, γιατί όπως οι μέλισσες, έχουμε βασιλισσες, εργάτες και κηφήνες, είμαστε όμως όλοι μας καταναλωτές. Και επειδή αυτή είναι η αλήθεια, ο καθένας μας, είτε συνειδητά είτε υποσυνειδητά, ενδιαφέρεται για το τι αγοράζει και τι χρησιμοποιεί και ακόμη για τον τρόπο που αυτό του προσφέρεται.

Η Ενωμένη Ευρώπη είναι μια πραγματικότητα και αυτό διαφαίνεται μέσα από την καθημερινή μας ζωή. Τα δικαιώματα που έχουμε ως Ευρωπαίοι πολίτες καθιστούν τη ζωή μας πιο εύκολη. Με τη χρήση του κοινού ευρωπαϊκού νομίσματος, την απλή επίδειξη ταυτότητας για να μεταβούμε σε μια άλλη χώρα, με τα μειωμένα διδάκτρα σπουδών που καταβάλλουμε, τα τόσα προγράμματα ανταλλαγής μαθητών στη σχολική ζωή (όπως π.χ. το πρόγραμμα Σωκράτης) συνειδητοποιούμε ότι η Ευρωπαϊκή οικογένεια είναι μια πραγματικότητα. Η Ευρώπη, λοιπόν, έπαψε να είναι όραμα και μετατρέπεται σε τρόπο ζωής.

Οι διαμορφωθείσες νέες καταστάσεις οδηγούν την εκπαιδευτική πολιτική σε μια νέα πραγματικότητα, στην υιοθέτηση διαπολιτισμικής ή πολυπολιτισμικής πολιτικής. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση αναφέρεται στην πραγματική αλληλεπίδραση μεταξύ μαθητών από διαφορετικές κουλτούρες, ενώ η πολυπολιτισμική εκπαίδευση αναφέρεται στην αντιπαράθεση των διαφορετικών ομάδων. Σε ορισμένες περιπτώσεις οι δύο όροι έχουν ταυτόσημη σημασία. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, ο όρος διαπολιτισμικός αναφέρεται στην επίδραση που έχει η μια κουλτούρα πάνω στην άλλη αλλά και στην ανακάλυψη στοιχείων που είναι μέρος της κουλτούρας του κάθε μαθητή σε μία προσπάθεια να ανακαλύψει ο καθένας τη δική του κουλτούρα σε μεγαλύτερο βάθος. Από την άλλη μεριά, ο όρος πολυπολιτισμικός είναι ένας όρος που απλώς περιγράφει μια συγκεκριμένη κατάσταση. Είναι δηλαδή στατικός όρος.

Οι νέες τεχνολογίες στην εκπαίδευση, πολυμέσα, σχεδιαστικά εργαλεία, δίκτυα πληροφοριών, μικρόκοσμοι και προσομοιώσεις, αποτελούν σήμερα αναμφισβήτητη πραγματικότητα, από την οποία απορρέει πλήθος καινοτομιών, αλλά και προβληματισμών σε σχέση με τη διαχείρισή τους. Οι ΤΠΕ (είτε ως συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο είτε ως γνωστικό εργαλείο) παρέχουν δυνατότητες ομαδικής συνεργασίας και δημιουργικής αλληλεπίδρασης. Το νέο εκπαιδευτικό περιβάλλον, πλούσιο σε ερεθίσματα, βοηθάει το μαθητή να αναπτύξει αυτενέργεια και «να μαθαίνει πώς να μαθαίνει». Από την άλλη μεριά, η εισαγωγή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση, σε πρώτο επίπεδο, αναδεικνύει και αναπαράγει την ανομοιογένεια των μαθητών ως προς το βαθμό εξοικείωσης τους με τον ηλεκτρονικό υπολογιστή. Κατά συνέπεια στο σύγχρονο σχολείο αναζητούνται εναλλακτικοί τρόποι αντιμετώπισης του ψηφιακού χάσματος και κάθε είδους ανισότητας που προκύπτει από αυτό.

"Τέχνη ονομάζεται το σύνολο της ανθρώπινης δημιουργίας με βάση την πνευματική κατανόηση, επεξεργασία και ανάπλαση, κοινών εμπειριών της καθημερινής ζωής σε σχέση με το κοινωνικό, πολιτισμικό, ιστορικό και γεωγραφικό πλαίσιο στο οποίο διέπονται. Αποτελεί μια ευρύτερης ερμηνείας ονομασία που χρησιμοποιείται για να περιγράψουμε τη διαδικασία, της οποίας προϊόν είναι κάτι το μή φυσικό, το οποίο ακολουθεί τους κανόνες του δημιουργού. Κατά συνέπεια όροι με κοινή ρίζα όπως τεχνικό, τεχνίτης, καλλιτέχνης αποδίδονται σε ανθρώπινες δημιουργίες και δραστηριότητες αυθαίρετες με τη ροπή του φυσικού κόσμου. Στον Δυτικό κόσμο η τέχνη περιγράφεται ως art, από το Λατινικό ars που εν μέρει σημαίνει διακανονίζω, διευθετώ. Η τέχνη, με την ευρύτερη έννοια, είναι η έκφραση της ανθρώπινης δημιουργικότητας και φαντασίας."

Η ανάπτυξη της θεματικής περιόδου / παραγράφου μπορεί να γίνει με διάφορες μεθόδους

1. Με ορισμό	5. Με διαίρεση
2. Με αιτιολόγηση	6. Με παραδείγματα
3. Με αίτια και αποτελέσματα	7. Με αναλογία
4. Με σύγκριση και αντίθεση	8. Με συνδυασμό των παραπάνω μεθόδων

Στη Β' Λυκείου θα μελετήσουμε 4 από τις παραπάνω μεθόδους

1

Με ορισμό

Με ορισμό παραθέτουμε τα ουσιώδη γνωρίσματα μιας έννοιας και συνήθως απαντά στην υποθετική ερώτηση «**τι είναι;**» ή «**τι εννοεί μ' αυτό;**».

Παράδειγμα

- 🌐 Κοινωνία δεν είναι μόνο το απρόσωπο σύνολο ανθρώπων που έχουν κοινά πολιτιστικά γνωρίσματα, συνδέονται με κοινές παραδόσεις και αξίες και επιδιώκουν κοινούς στόχους· κοινωνία είναι και οι θεσμοί, οι κανόνες, οι αρχές και οι ιδέες που ρυθμίζουν τη ζωή των ανθρώπων που την αποτελούν. Τα ιδεολογικά και οργανωτικά αυτά σχήματα είναι προϊόντα της μακράς συμβίωσης των ανθρώπων. Χωρίς αυτά δε θα υπήρχε κοινωνική οργάνωση και συνοχή και επομένως ούτε και κοινωνική ζωή.

(Εκθεση, Σπ. Κ. Κούτρας & Υπ. Ζουρούδη)

2

Με σύγκριση και αντίθεση

Όταν η θεματική περίοδος μπορεί να μας παρακινεί να επισημάνουμε τις ομοιότητες και τις διαφορές ανάμεσα σε πρόσωπα, πράγματα και ιδέες.

Παράδειγμα

- 🌐 Όμως συλλογίζομαι πως το θέμα θα 'πρεπε να το ιδεί κανείς από τις δυο του όψεις· πρόκειται για δυο κατηγορίες είδους, όχι ποιου: η μια είναι του ξενόγλωσσου, και, καθώς τον συλλογίζομαι, θέλω να τονίσω αμέσως ότι δεν έχω διόλου στο νου τόσους επιστήμονες που με θαυμαστή γνώση και με λεπτότατες αισθήσεις αναλώθηκαν στην εξερεύνηση του αρχαίου κόσμου, αλλά εκείνους που βλέπουν ένα κόσμο τελειωτικά παρωχημένο, που ξεψύχησε, ένα περίτεχνο φέρετρο. Το φέρετρο εύκολα το μετακινάει κανείς, αλλά τους ζωντανούς είναι πολύ δύσκολο, γιατί πονούν, να τους αλλάξει, ή να τους ξεριζώσει για να τους μεταφυτέψει. Τη γλώσσα μας λ.χ. είναι αδύνατο να την αντικρίσει κανείς αλλιώς παρά σαν ανάσα ζωντανών ανθρώπων· όχι σαν τον ναυαγοσωστικό ζήλο γραμματικών.

(Γ. Σεφέρη, Πάντα Πλήρη Θεών, Π σ.134)

3

Με διαίρεση

Όταν η θεματική πρόταση είναι διατυπωμένη έτσι που να αποκαλύπτει τα στοιχεία από τα οποία αποτελείται ένα αντικείμενο ή μια ιδέα, τότε αναλύουμε το όλο (γένος) στα μέρη του (είδη) με βάση κάποιο ουσιώδες γνώρισμα (διαιρετική βάση).

Παράδειγμα

- Η εξωτερική εμφάνιση της Εθνοσυνέλευσης είναι αρκετά ποικίλη και γραφική. Τέσσερα κυρίως είδη φορεσιάς μπορεί κανείς να διακρίνει σ' αυτήν: τη φορεσιά των Πελοποννησίων, των Ρουμελιωτών, τη φράγκικη (ευρωπαϊκή) φορεσιά που τη φοράει το ένα όγδοο των πληρεξουσίων και, τέλος, είναι μερικοί που φοράνε τούρκικα καφράνια*

(Έκφραση Έκθεση, τεύχος Α' Λυκείου, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2004, σ.187)

*(πολυτελής μανδύας)

4

Με παραδείγματα

Αν το περιεχόμενο της θεματικής πρότασης χρειάζεται διευκρίνιση τότε μπορεί η παράγραφος να αναπτυχθεί με παραδείγματα ή επεξηγήσεις.

Παράδειγμα

- Αν βρεθούμε σε ένα πολυσύχναστο μέρος, περιβαλλόμαστε από μικρές και μεγάλες αφίσες διαφήμισης. Αν ανοίξουμε το ραδιόφωνο ή την τηλεόραση, ακούμε και βλέπουμε να προβάλλονται διαφημίσεις. Αν πάλι ξεφυλλίσουμε ένα έντυπο, εφημερίδα ή περιοδικό, διαβάζουμε, επίσης, διαφημίσεις. Χωρίς υπερβολή, η ζωή μας έχει κατακλυστεί από διαφημίσεις που δε μας πληροφορούν απλώς και μόνο για ένα προϊόν, αλλά και επηρεάζουν, είτε το καταλαβαίνουμε είτε όχι, τις προτιμήσεις μας, διαμορφώνουν την αισθητική μας αντίληψη και το λόγο μας και, γενικότερα, καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο ζωής μας.

(Έκθεση, Σπ. Κ. Κούτρας & Υπ. Ζουρούδη)

Με συνδυασμό μεθόδων

Στην πράξη συνήθως συναντάμε συνδυασμό δύο ή τριών τρόπων ανάπτυξης.

Με ποιους τρόπους αναπτύσσονται οι παράγραφοι;

1. Ένα χάσμα χωρίζει το Σωκράτη από τους σοφιστάς. Ο Σωκράτης ζητήσει τη μία και καθολική έννοια, τη μία και καθολική αλήθεια, ενώ οι σοφιστές υποστήριζαν τις πολλές γνώμες για το ίδιο πράγμα. Επίσης και στον τρόπο της ζωής υπάρχει ριζική αντίθεση μεταξύ σοφιστών και Σωκράτους. Οι σοφισταί ήταν έμποροι γνώσεων, ενώ ο Σωκράτης υπήρξε ένας άμισθος δάσκαλος και ερευνητής της αλήθειας. Το μόνο κοινό μεταξύ των σοφιστών και του Σωκράτους ήταν ότι κι αυτός κι εκείνοι διαπίστωσαν ότι η παραδεδομένη μόρφωση και παιδεία δεν ήταν αρκετή για την εποχή τους.
2. Κοινωνία δεν είναι μόνο το απρόσωπο σύνολο ανθρώπων που έχουν κοινά πολιτιστικά γνωρίσματα, συνδέονται με κοινές παραδόσεις και αξίες και επιδιώκουν κοινούς στόχους· κοινωνία είναι και οι θεσμοί, οι κανόνες, οι αρχές και οι ιδέες που ρυθμίζουν τη ζωή των ανθρώπων που την αποτελούν. Τα ιδεολογικά και οργανωτικά αυτά σχήματα είναι προϊόντα της μακράς συμβίωσης των ανθρώπων. Χωρίς αυτά δε θα υπήρχε κοινωνική οργάνωση και συνοχή και επομένως ούτε και κοινωνική ζωή.
3. Ζούμε σε μια περιοχή όπου τα σημάδια αναζωπύρωσης του εθνικισμού είναι έκδηλα. Γεγονότα όπως αυτά που διαδραματίστηκαν στην πρώην Γιουγκοσλαβία και στον ευρύτερο βαλκανικό χώρο είναι εύγλωττα παραδείγματα εθνικιστικής έξαρσης.
4. Το φαινόμενο της εξειδίκευσης στη σημερινή εποχή οδηγεί τον άνθρωπο στην πνευματική μονομέρεια. Ο επιστήμονας που αποκτά γνώσεις μόνο για έναν τομέα του ανθρώπινου επιστητού, γίνεται τέλειος πάνω σ' αυτόν. Όμως χάνει την ολότητα, δεν έχει τη δυνατότητα να αποκτήσει και άλλες γνώσεις που θα τον καθιστούσαν άνθρωπο με ευρύτητα πνεύματος. Σιγά σιγά διαπιστώνει ότι γνωρίζει μόνο τον τομέα της επαγγελματικής του απασχόλησης. Γίνεται ένας πνευματικά μονόπλευρος, μονοδιάστατος άνθρωπος.
5. Η οικογένεια είναι η θεμελιώδης κοινωνική ομάδα, αναπόσπαστα δεμένη με τον κοινωνικό βίο των ανθρώπων. Αποτελείται από δύο ετερόφυλα άτομα – μη συγγενείς εξ' αίματος – τα οποία έχουν ενωθεί με τα δεσμά του γάμου και έχουν συναποδεχθεί ότι θ' αντιμετωπίσουν από κοινού τα προβλήματα. Αντικειμενικός σκοπός της οικογένειας είναι η τεκνοποίηση και η διαπαιδαγώγηση των νέων ανθρώπων. Από αυτήν τη λειτουργία η οικογένεια καθίσταται καίριος θεσμός, αφού μέσω αυτής διαιωνίζεται η κοινωνία βιολογικά, ηθικά και πολιτιστικά. Επομένως, είναι ένας θεσμός κύτταρο και θεμέλιο της κοινωνίας.
6. Αν επιχειρήσουμε να ταξινομήσουμε σχηματικά τα παιδαγωγικά ιδεώδη που διαμορφώθηκαν στην ευρωπαϊκή ιστορία, μπορούμε να τα διαφοροποιήσουμε σε τέσσερις κατηγορίες: α) το ατομικό ή το ατομικιστικό ιδεώδες της αγωγής β) το κοινωνικό ή κοινωνιοκρατικό ιδεώδες γ) το ανθρωπιστικό ιδεώδες και δ) το θρησκευτικό ή μεταφυσικό ιδεώδες της αγωγής.